

NOTA BREU

Cephalonomia* Westwood, 1833 (Hymenoptera: Bethyidae) a la Península Ibèrica**Cephalonomia* Westwood, 1833 (Hymenoptera: Bethyidae) in the Iberian Peninsula**

Xavier Espadaler* & Giovanna Montalbetti**

* CREAM; Edifici C. Universitat Autònoma de Barcelona. 08193 Cerdanyola del Vallès

** Dekiru-GMA; Av. Xile 36, Barcelona 08028; montalbetti.giovanna@outlook.com

Autor per a la correspondència: Xavier Espadaler. A/e: xavierespadaler@gmail.com

Rebut: 19.09.2020. Acceptat: 24.11.2020. Publicat: 30.12.2020

Recentment (Espadaler *et al.*, 2018), fou denunciada la presència d'una població ben establerta de la «petita formiga de foc» (*Wasmannia auropunctata* (Roger, 1863)) en una urbanització de Marbella (Màlaga). Una cinquantena de propietats, en una superfície de 5,8 ha, hi eren infestades, carrers inclosos. No és una espècie exòtica qualsevol ja que, a més de ser invasora en força països (Wetterer, 2013), i del seu fibló i verí –que li ha donat el nom comú–, té un vessant mèdic-sanitari ja que pot produir greus ferides als ulls (Rosselli & Wetterer, 2017). A dia d'avui, i que sapiguem, les autoritats municipals, tot i rebre'n administrativament la denúncia, encara no han pres cap mesura de control.

Enguany (setembre 2020), i per medi del Servei de Fauna i Flora (Generalitat de Catalunya), s'ha rebut la denúncia d'uns insectes molt petits i que, en picar, produïen una coïssor, com d'una cremada intensa i dolorosa. Aquestes picades s'apreciaven com a diminutes taques de perfil regular, lleugerament vermelles, en mig de cada una de les quals es trobava una protuberància del mateix color, sense punt o taca central. Tot i que algunes es trobaven de forma aïllada o individual, d'altres es trobaven en grups de 2 o 3. El dolor i la pruija van durar al voltant d'una setmana. La persona afectada, una veïna del barri de Les Corts a Barcelona, va poder capturar, en dies separats, tres individus que foren fixats amb un boci de cinta adhesiva o cel·lo (Fig. 1). Venien d'un sofà. La sospita

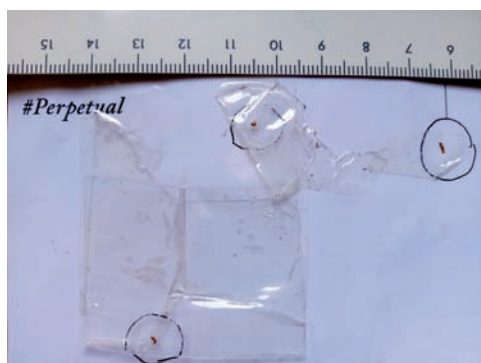

Figura 1. Tres insectes rebuts, dins material plàstic. Capturats isolats i en dies diferents. Escala en cm.

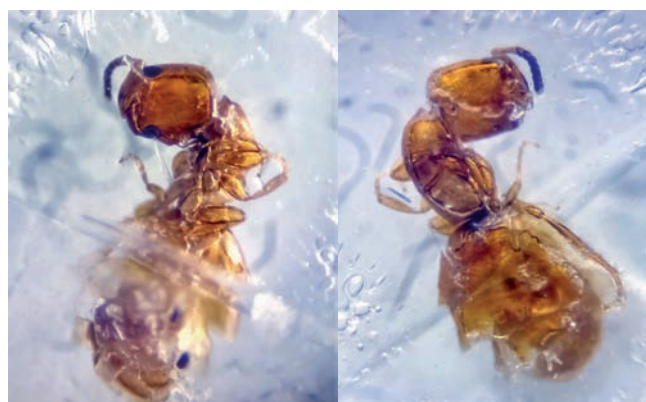

Figura 2. Aspecte dorsal (esquerra) i ventral (dreta) del cap, amb ulls compostos ben desenvolupats. Es van poder comptar 10 flagelòmers en l'antena, a més del pedicel i escap. Els 6 flagelòmers distals són foscos.

que pogués ésser la petita formiga de foc va sorgir ben aviat i em foren comunicats els tres insectes a fi de verificar si ho eren. Afortunadament, no fou el cas.

Els tres insectes eren himenòpters de la família Bethyidae, subfamília Scleroderminae. Usant el treball de Acevedo *et al.* (2018) es poden identificar, amb seguretat, com a *Cephalonomia* Westwood, 1833, gènere que necessita una revisió de les més de 40 espècies que integra. La identificació genèrica dels tres insectes es basa en: a) el seu apterisme; b) possessió de 10 flagelòmers a les antenes; c) mandíbules tridentades; d) coloració grog-marronosa, a més d'una mida molt petita (1.97 mm de longitud corporal) (Figs. 2 i 3). El gènere *Cephalonomia* no figura al Catàleg de Ceballos (1956), ni a la web Biodiversidad Virtual (<https://www.biodiversidadvirtual.org/> accés 9 de novembre de 2020). A la Fauna Europaea (<https://fauna-eu.org/> accés 9 de novembre de 2020) hi ha anotades 17 espècies d'aquest gènere al continent, si bé cap d'elles a Ibèria. La col·lecta a Barcelona possiblement correspongui a *Cephalonomia gallicola* (Ashmead, 1887), l'espècie més cosmopolita del gènere, però no en tenim la certesa (veure Lim *et al.*, 2007; Lee *et al.*, 2014; Swindells, 2015).

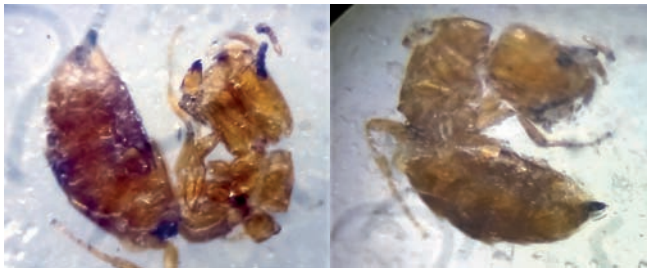

Fig. 3. Mandíbula amb tres denticles (esquerra). Aspecte del fibló (dreta).

En tot cas, els exemplars són molt similars als que descriu, sense assignar-ne nom específic, Grandi (1929), amb material de Ferrara (Itàlia). Es dipositen els tres insectes, tal com es van rebre, al Museu de Ciències Naturals de Catalunya.

Els betílids són tots parasitoides de larves d'insectes, la majoria de larves de coleòpters; sovint del grup dels corcs de la fusta i de plagues de productes emmagatzemats (Giard, 1898; Amante *et al.*, 2017). El grup es caracteritza també perquè les femelles poden mostrar un polimorfisme marcat, en el sentit que poden tenir ales –com tenen sempre els mascles– o bé ser d'ales curtes (braquípteres) o sense ales (àpteres) (Azevedo *et al.*, 2018). Aquesta darrera possibilitat és la del present cas. L'aspecte general de les femelles àpteres les fa tenir una semblança innegable amb formigues. Totes les espècies són solitàries, si bé algunes s'han qualificat de gregàries.

Alguns *Sclerodermus* Latreille, 1809 i *Cephalonomia* són plagues sanitàries. Les picades de les femelles produeixen una picor immediata, com d'una cremada, i en determinades sensibilitats solen provocar un rash força ràpid (Jeremías *et al.*, 2005). Els efectes de *C. gallicola* s'han descrit així: «*In case of skin lesions, exhibited redness, swelling, and pain at the sting sites, with the development of pruritic erythematous papules...*» (Lee *et al.*, 2014). Papini (2018) descriu un cas, similar al d'aquesta nota, a Pisa (Itàlia) i menciona un sofà com a moble corcat, i origen dels insectes que comenta; la seva Figura 1 també podria ser ben bé *Cephalonomia*.

La solució obvia, i depenent del valor (sentimental, històric) del sofà, és fumigar-lo dins una cambra hermètica o bé desfer-se'n legalment. Tot moble corcat pot ser font de corcs per altres mobles i font dels himenòpters betílids que els parasiten. I aquests, ens poden picar a nosaltres.

Agraïments

A Sisco Mañas, del Servei de Fauna i Flora del Departament de Territori i Sostenibilitat, pel seu interès en resoldre el problema d'una ciutadana. També per aquesta, perquè va mostrar la necessitat, i voluntat, de resoldre un problema entomològic i sanitari que tenia.

Bibliografia

- AMANTE, M., SCHÖLLER, M., SUMA, P. & RUSSO, A. 2017. Bethylids attacking stored-product pests: an overview. *Entomologia Experimentalis et Applicata*, 163: 251-264.
- AZEVEDO, C. O., ALENCAR, I. D. C. C., RAMOS, M. S., BARBOSA, D. N., COLOMBO, W. D., VARGAS, J. M. & LIM, J. 2018. Global guide of the flat wasps (Hymenoptera, Bethylidae). *Zootaxa*, 4489: 1-294.
- CEBALLOS, G. 1956. *Catálogo de los Himenópteros de España*. C.S.I.C., Instituto Español de Entomología. Madrid. 554 p.
- ESPADALER, X., PRADERA, C. & SANTANA, J.A. 2018. The first outdoor-nesting population of *Wasmannia auropunctata* in continental Europe (Hymenoptera, Formicidae). *Iberomyrmex*, 10: 5-12.
- GIARD, A. 1898. Sur les *Cephalonomia* (Hymen. Proctotryp.) parasites des larves de Ptinides. *Bulletin de la Société entomologique de France*, 3: 50-52.
- GRANDI, G. 1927. Nota su un Betilide del gen. *Cephalonomia* Westw. e contributo alla conoscenza della morfologia della famiglia. *Bolletino del Laboratorio di Entomologia del Reale Istituto Superiore Agrario di Bologna*, 2: 301-314.
- JEREMÍAS, X., ESCOLÀ, O. & PÉREZ DE-GREGORIO, J. J. 2005. *Scleroderma domestica* Latreille, 1809 (Hymenoptera Bethylidae) un patògeno accidental no paràsito para el hombre. *Sessió d'Entomologia ICHN-SCL*, 13 (2003): 61-66.
- LEE, I. Y., SHIN, C. S., SIM, S., PARK, J. W. & YONG, T. S. 2014. Human sting of *Cephalonomia gallicola* (Hymenoptera: Bethylidae) in Korea. *Korean Journal of Parasitology*, 52: 681-684.
- LIM, L., OH, M., LEE, J. & LEE, S. 2007. *Cephalonomia gallicola* (Hymenoptera: Bethylidae), new to Korea, an ectoparasitoid of the cigarette beetle, *Lasioderma serricorne* (Coleoptera: Anobiidae). *Journal of Asia-Pacific Entomology*, 10: 335-338.
- PAPINI, R. A. 2014. A case of stings in humans caused by *Sclerodermus* sp. in Italy. *Journal of Venomous Animals and Toxins including Tropical Diseases*, 20: 11.
- ROSSELLI, D. & WETTERER, J. K. 2017. Stings of the ant *Wasmannia auropunctata* (Hymenoptera: Formicidae) as cause of punctate corneal lesions in humans and other animals. *Journal of Medical Entomology*, 54: 1783-1785.
- SWINDELLS, C. 2015. When is an ant not an ant? *Pest Magazine*, 38: 15.
- WETTERER, J.K. 2013. Worldwide spread of the little fire ant, *Wasmannia auropunctata* (Hymenoptera: Formicidae). *Terrestrial Arthropod Reviews*, 6: 173-184.